

aliqua poena inferatur ab Ecclesia ut perpetua, et sine spe remissionis, non potest esse censura. Et hac ratione degradatio et depositio non sunt censuræ, ut supra dicebam, tradendo definitionem censuræ, et est communis sententia Doctorum in hac materia; ergo signum est, censuram non imponi præcise propter delictum commissum, ut sic, quia sub hoc respectu nihil vetat, quominus possit perpetuo imponi, si delicti gravitas hoc admittat, quod etiam non repugnat. Neque etiam esset ulla ratio, ob quam de ratione censuræ sit, ut relinquat spem absolutionis, si homo ipse non ponat objicem. Ratio enim hujus spei tota est, quia censura semper respicit, et procurat emendationem, vel satisfactionem hominis; et ideo oportet, ut relinquat illam spem, quod exhibita emendatione tolletur. At vero si pro peccato commissio pure ferretur, nulla esset ratio, vel necessitas talis spei; nam tunc, si homo peccavit, quidquid faciat, poterit censura ligari; et eadem ratione posset semper ligatus permanere, quantumvis emendaretur. Hæc posterior sententia in rigore et proprietate loquendo de Ecclesiastica censura, ut talis est, et præsertim de excommunicatione, mihi vera videtur, magisque declarabitur, et confirmabitur satisfaciendo fundamentis contrariæ sententiæ; et simul etiam constabit, quibus in casibus, vel quibus modis possit locum habere prima sententia, saltem ex parte; non est enim dubium, quin aliquid illi concedere necesse sit, ut patebit.

Satisfit fundamentis prioris sententiæ.

43. *Exponitur caput Quidam, 5, quæst. 2.* — Igitur ad cap. Quidam, primum non existimo sustineri posse interpretationem Cajetani, nimirum, quod excommunicatio feratur pro peccato præterito sub conditione de futuro, etiam si talis conditio non contineat actum, qui sit in præcepto, sed tantum in consilio; alioqui posset quis sub hac forma excommunicari: *Qui hoc fecit, v. gr., infamavit Petrum, aut Religionem ingrediatur, aut excommunicatus maneat*, vel alio simili modo, quod tamen inusitatum est in Ecclesia. Item posset excommunicari sub conditione impossibili, vel simpliciter, vel ipsi peccatori, ut si excommunicetur homicida, nisi restituat vitam, vel qui incendit civitatem, nisi damnum integre reparat. Patet sequela, quia si non oportet conditionem esse talem, ut peccator, illam non implendo, de novo pec-

cet, neque etiam oportebit conditionem illam esse de re illi possibili. At vero illa forma excommunicandi absurdissima esset, et manifestum censeretur continere errorem, ut constat ex dictis disputationis præcedentis.

44. Præterea in dicto capite non statim fertur excommunicatio in auctorem libelli sub ea conditione, *nisi se prodatur*; sed ei præcipitur, ut a communione corporis et sanguinis Domini absteineat; quod si non abstinuerit, ipso facto excommunicatur, atque ita excommunicatio illa revera non est lata pro peccato præterito, sed pro futuro. Præceptum autem illud abstinendi a communione corporis et sanguinis (ut mihi quidem videtur) aliquando potest imponi a superiori pro delicto jam commissio, pure et absolute, etiam absque ulla conditione in futurum, quia illa est justa quædam poena, et non est excommunicatio, neque aliqua censura proprie dicta. Unde etiam confessarius interdum potest hoc præcipere. Quare, si nomen excommunicationis extendatur ad quancumque privationem communionis sacramentalis, ego facile hoc darem primæ sententiæ, quod nimirum possit per modum pœnæ propter peccatum commissum imponi, sicut etiam de aliis privationibus humanæ vel spiritualis communicationis infra dicam. Quæ tamen non habeant veram rationem censuræ. Quoniam vero in dicto capite illud præceptum non imponitur pro tempore definito, sed simpliciter et indefinite, ideo intelligi non potest, quod fuerit impositum in pœnam delicti commissi pure et nude sumpti, quia propter nullum delictum potest homo in hac vita perpetuo privari sacra communione, ut constat ex dictis in tertio tomo, disputando de usu Eucharistiæ; ergo quando ita indefinite privatur, est ratio mali status, in quo permanet post commissum peccatum; et consequenter sub expressa, vel subintellecta conditione, *si ab illo statu non recesserit*, satisfaciendo, prout debet, vel ex natura rei, vel ex aliquo Ecclesiastico præcepto.

45. Atque ita dicendum tandem est factum esse a B. Gregorio in illo casu. Censuit enim eos, qui libellum illum publice posuerant, non potuisse debitam satisfactionem facere, nisi se prodendo, et aut, quod objecerant, probando, aut falsitatem, vel deceptionem suam confitendo; et ideo donec illud impleant, eos teneri ad abstinendum a communione declaravit, atque etiam præcepit, quia erant in statu peccati. Quamvis enim nemo

teneatur prodere delictum suum occultum, aut se infamare, per se loquendo, tamen quando id est necessarium ad tollendam gravissimam infamiam, vel aliud grave nocumentum, quod alteri imminet ex injuria occulte in illum facta, obligari potest homo ad illo modo satisfaciendum, vel vitandum alterius nocumentum, ut nunc supponimus ex propria materia, et late tractat Adrianus, Quodlibet. 11. Ita vero accidisse in casu illius capituli, recte declarat Soto, in dicta Relect. de Tegend. secret., membr. 2, quæstion. 8, in fine.

46. Qui consequenter addit, quamvis Pontifex illud præceptum posuerit, si tamen in re ipsa infamatio illa impediri vel restitui potuit sine tali prodicione vel confessione proprii delicti occulti, eos, qui sic deliquerunt, aliter satisfaciendo, mansisse liberos ab obligatione illius præcepti, et potuisse sine timore ulterioris censuræ communicare. Nam illud præceptum positum fuit ex præsumptione, vel suppositione, quod illud esset medium necessarium ad satisfaciendum; neque in alio sensu posset esse justum; et ideo, si quancumque ratione in re ipsa factum est, ut illud non fuerit medium necessarium, sed quod alia via satisfieri potuerit, cessat quasi materialis obligatio illius legis, impletur autem (ut ita dicam) formalis, scilicet, ut alterius infamia tollatur. Et fortasse ideo Gregorius præceptum illud in specie quidem rigorosum sub ea forma tulit, ut, quo facilius proponeretur via ad veritatem probandam, si verum erat delictum, eo etiam facilius alter liberaretur infamia, si delictum erat falsum. Et ob hanc causam in fine illius capituli additur, ut si auctor libelli, *egressus in publicum potuerit docere quod dixit, vel certe sciens se non posse ostendere quod scripsit, errorem suum fuerit aperte confessus, nec communione privetur, nec extra Ecclesiam fiat*. Ubi nullam vult imponi pœnam pro priori delicto, dummodo alterius famæ satisfiat, ut hoc modo alter posset facilius obligari ad satisfaciendum se prodendo, cum inde nullum ei damnum, vel periculum immineret; vel, si hoc non obstante, adhuc se prodere recusaret, hoc ipso fere evidenter constaret falsam fuisse calumniam.

47. *Cap. Inter querelas, 2, quæst. 4, explicatur.* — Brevius respondere possumus ad cap. Inter querelas; cum enim ibi dicitur, excommunicationem latam esse propter injuriam factam, non est intelligendum, nisi secundum ordinarium Ecclesiæ usum; sicut

solet ferri excommunicatio pro furto commissio, non quidem præcise, quia commissum fuit, sed quia semper durat, et non est restitutum, quod per furtum fuit ablatum; et ad hoc tendit excommunicatio, ut tale peccatum, quod tractu temporis suo modo durat, auferatur. In quo eadem ratio est de quancumque injuria facta, quæ per restitutionem vel satisfactionem resarcienda est; et quamdiu non reparatur, moraliter durare censetur. Quotiescumque ergo in jure legimus censuram latam ob injuriam factam, recte intelligimus latam esse ob injuriam ita factam, ut non sit per satisfactionem resarcita, atque adeo non omnino transactam, sed perseverantem. Et similiter intelligimus, latam esse convenienti modo, id est, præmissa sufficiente monitione, vel sub ea conditione, *nisi satisfeceris*. Nam, dum oppositum expresse non constat ex verbis, præsumendum est sententiam rite fuisse latam. Neque obstat replica Cordubæ, scilicet, tunc non ferri censuram propter omissam satisfactionem, sed propter delictum præteritum. Respondemus enim, esse quidem propter delictum commissum, non utcumque, sed ut habens adjunctam contumaciam in non satisfaciendo vel resipiscendo; quæ contumacia quasi formaliter consumat causam censuræ. Hic enim non negamus, censuram ferri propter peccatum commissum, sed pure ferri propter illud sine ordine ad resipiscenciam, qua existente et deficiente contumacia, non ferretur excommunicatio. Ita ergo fieri potuit in casu illius capituli.

48. Dices: cur ergo Gregorius reprehendit illum Episcopum, si debitum modum in excommunicando servavit? nam, quod id fecerit ad sui defensionem, vel ad extorquendam debitam satisfactionem pro injuria sibi facta, non videtur per se malum. Respondetur, jure reprehendi, quia in propria causa judicium usurpavit, quod est contra rationem justitiæ. Et ideo diximus supra, hoc non licere, quoties censura fertur per modum sententiæ aut judicii, quanquam per modum defensionis interdum permittatur. Et ut intelligeretur non ita factum esse in eo casu, expresse dixit Gregorius: *Pro vindicta propriæ injuriæ, quod sacris canonibus prohibetur, maledictionem anathematis inflixisti*.

49. *Respondetur ad cap. Guillisarius, 23, quæst. 4.* — Ad tertium ex cap. Guillisarius, eadem responsio est. Merito enim excommunicantur illi, qui Pontificem comprehendunt, et in exilium miserant, et in suo peccato

perseverabant, quod manifeste constat ex illis verbis: *Me in exilium miserunt, in quo sustentor pane tribulationis, et aqua angustiae. Et infra: Habeto ergo cum iis, qui tibi consentiunt, plenae damnationis sententiam, etc.* Non erat ergo illud peccatum praeteritum omnino, sed moraliter continuabatur. Addi etiam potest illam non tam fuisse novae excommunicationis sententiam, quam declarationem censurae ipso facto contractae ab iis, qui violentas manus in Pontificem iniecerant.

20. Et fere eadem responsio applicari potest ad omnia jura, quae in quarto argumento afferuntur. Nam in primis, nunquam reperietur in jure lata excommunicatio pro peccato commisso ita praeterito omnino, ut in futurum non pendeat, vel quoad restitutionem, vel quoad satisfactionem, vel quoad tollendum scandalum, vel occasionem peccati, vel aliquid simile. Deinde in illis capitulis, Raptores, et Eos qui rapiunt, et in cap. Si quis Episcopus, non fertur excommunicatio propter commissa delicta, sed ferri praecipitur in eos, qui deliquerint; atque ita magis fertur pro peccato futuro, ut constat ex ipsis textibus; imo non fertur ipso facto incurrenda, sed inferenda; quod facillimum est.

21. *Cap. Tanta, 86 dist., exponitur.* — Difficilior est casus dict. cap. Tanta, ubi Gregorius excommunicat eos, qui pravum quoddam consilium dederunt; et dubitari non potest, quin illa poena lata sit pure et absolute, propter peccatum praeteritum, sine respectu ad futurum. Cujus signum manifestum est, tum quia absolute ibi fertur excommunicatio duorum mensium; tum etiam quia solum additur limitatio, ut si intra illud tempus articulus mortis acciderit, non priventur communione. Quae exceptio declarat in nullo alio casu admittendos fuisse, etiamsi resipiscerent vel poenitentiam agerent. Propter haec ergo non videtur posse negari, quin illa poena lata fuerit pure propter peccatum commissum. Sed nihilominus eisdem indicibus colligo illam non fuisse propriam censuram excommunicationis, sed solum privationem quamdam seu separationem ab altari, et a communione corporis et sanguinis Domini. De qua jam supra diximus, posse interdum praecipui propter delictum praeteritum, praesertim pro definito tempore, prout ibi fit. Et inde sumitur conjectura, illam non fuisse plenam excommunicationis censuram, quia haec nunquam solet imponi pro tempore definito, sed

simpliciter, usque ad resipiscentiam. Item, ut tolleretur illa excommunicatio duorum mensium, non erat necessaria absolutio, sed solum illius temporis transactio; ergo non erat vera censura, nam haec non tollitur, nisi per absolutionem. Denique simile argumentum est, quod instante mortis periculo, poterat Eucharistia dari non obstante tali excommunicatione, absque alia illius absolutione; ergo signum est illam non fuisse veram censuram, sed solum prohibitionem quamdam communicandi, quae pro illo articulo non obligabat.

22. *Explicatur caput Duo sunt, 96 d.* — Ad facta Innocentii et Ambrosii, quae referuntur in cap. Duo sunt, respondetur, illa peccata commissa talia fuisse, ut per aliquam publicam satisfactionem damnum vel scandalum, ex illis generatum, auferri oporteret. Et ideo illae censurae vel excommunicationes non fuerunt latae propter solum peccatum commissum, in poenam ejus, sed ad extorquendam condignam poenitentiam vel satisfactionem pro tali delicto. Unde in facto Theodosii, cum ipse allegaret, etiam Davidem Regem peccasse et obtinuisse veniam, legitur respondisse Ambrosium: *Qui secutus est errantem, sequere poenitentem;* et ita peracta condigna poenitentia, statim eum absolvit. In facto autem Innocentii clarius est, potuisse Arcadium excommunicari, donec factum de exilio, seu expulsionem Chrysostomi retractaret.

23. Ad cap. 4 de Judiciis, eadem est responsio, imo ex verbis illius textus sumi potest sensus aliorum similium. Sic enim habent: *Placuit ut nullus eidem communicet, donec, satisfactione praemissa, fuerit absolutus.*

24. *Cap. final., 2, quaest. 1.* — In cap. autem finali, 2, quaest. 1, non habet locum haec interpretatio; nam ibi aperte imponitur poena, non ad extorquendam satisfactionem aliquam, sed pure ad punitionem delicti commissi. Unde dicendum est, illam poenam non fuisse censuram. Quamvis enim in ea ferenda utatur Pontifex verbo excommunicandi, non tamen fuit propria excommunicatio, sed depositio, et perpetua privatio sacerdotalis muneris. Sicut enim habent verba illius sententiae: *Igitur decernente nobiscum sancta Synodo in praesentia depositi et ab officio sacerdotali excommunicati, atque a regimine Episcopatus alienati indubitanter existunt.* Ubi vox illa, *depositi;* perpetuitatem poenae indicat. Cum vero non dicuntur simpliciter

excommunicati, sed excommunicati ab officio sacerdotali, aperte indicatur non esse sermonem de propria censura excommunicationis, sed de perpetua suspensione a sacerdotali munere; quae vel est idem quod depositio, vel in illa includitur, et non est proprie censura, ut supra tactum est, et infra etiam videbimus.

25. *Cap. In loco, 5, quaest. 4.* — Ad cap. In loco, quantum ad rem praesentem spectat, facilis est responsio; nam in eo censura fertur pro peccatis futuris, per generalem legem, contra eos qui eam violaverint. Tamen, quia ibi dicitur, ut *violator illius legis trium dierum excommunicationis sententiam perferat,* recte ex illo textu colligitur, illum excommunicationis modum fuisse poenam pure latam in punitionem peccati commissi, ita ut pro tempore illorum trium dierum omnino sustinenda esset, quantumvis delinquens resipisceret. Ex quo (ut opinor) optimum argumentum sumetur, similem poenam potuisse imponi a superiori pro delicto commisso, etiamsi admonitio illius legis non praecessisset; est enim eadem ratio, ut ex dictis patet. Quocirca illa excommunicatio trium dierum non erat vere censura, imo neque erat privatio a participatione sacramentorum, sed solum a consortio, seu communicatione fratrum, ut ibi indicat Glossa, et significatur in illis verbis textus: *Cum omni dedecore de consessione abstractus, a communi castu secedat, et trium dierum excommunicationem sustineat.* Et magis explicat Archidiaconus, tum ibi, tum etiam in cap. Praesenti, 5, quaest. 2. Ex quo textu etiam constat, antiquitus interdum solitos fuisse fideles peccatores separari a communione seu communicatione fidelium, absque anathemate, id est, absque perfecta censura majoris excommunicationis. Et hic etiam habet locum argumentum supra factum, quod transacto illo triduo, cessabat illa excommunicatio, absque alia absolutione, quod est signum non fuisse veram censuram. Unde, loquendo de excommunicatione pro quacumque privatione communionis vel communicationis cum aliis fidelibus, non dubito, quin possit ferri pro peccato commisso. Cum enim possit fidelis privari propter peccatum commissum cibo et potu, vel in tali qualitate, vel in tanta quantitate, et privari patria per exilium, cur non poterit etiam privari communicatione humana aliorum fidelium ad certum tempus, juxta qualitatem delicti? Nulla certe ratio reddi potest, quia in illa poena nulla est impropor-

tio, nihilve intrinsece repugnans rectae rationi, aut excedens legitimam puniendi facultatem. Estque optimum exemplum in cap. Neminem, dist. 45, ubi dicitur, clericum non esse cadendum, sed, si ita exigit ejus culpa, triduo esse privandum honore; quod est genus quoddam suspensionis, ut ibi notat Glossa, æquiparans illi aliam excommunicationem, de qua sermo est in dicto cap. In loco. Et in Religionibus fuerunt olim usitatae hujusmodi excommunicationes, ut ex regula Sancti Benedicti intelligi potest. Neque est eadem ratio de excommunicatione, quae est censura, tum quia alia est ratio, et finis institutionis ejus, tum etiam quia est longe acerbior poena, ut magis statim declarabimus.

26. *Satisfit ultimae rationi.* — Ad ultimam rationem et omnes conjecturas, quae in illa fiunt, responderi potest concedendo, posse Ecclesiam punire peccata commissa contra legem divinam naturalem vel positivam, vel contra ejusdem Ecclesiae praecceptum, etiamsi comminatio censurae non praecesserit, quando punitio talium delictorum ad bonum Ecclesiae regimen expedit, et prout expedit; negamus tamen posse uti, ad hunc finem puniendi tantum, propria censura, ut censura est, quia specialiter repugnat rationi et institutioni ejus, quae est, ut sit poena medicinalis, ex primario fine suo instituta ad comprimendam contumaciam, et extorquendam, ut sic dicam, ab homine obedientiam Ecclesiae debitam, et mediante illa resipiscentiam a peccato commisso seu satisfactionem, aut aliquid simile; hunc enim esse censurarum finem, constat fere ex toto titulo de Sententia excommunicationis, in lib. 5 et 6 Decretalium. Unde in praesenti orta est distinctio supra tacta, de censura, ut censura est, vel ut quaedam poena est; et censura, ut censura, dicitur non posse imponi pro peccato praeterito in puram vindictam et poenam ejus; illa vero eadem privatio, quae alias habet rationem censurae, posse imponi sub ratione poenae pro tali delicto. Quae distinctio amplius explicanda est, ne cum priori sententia de verbis contendere videamur.

27. *Censuram, ut privat bonis spiritualibus, nunquam ferri in puram vindictam.* — Advertendum ergo est, in his censuris quaedam esse, quae per se sumpta afferunt spirituale detrimentum, quod maxime videre licet in excommunicatione, quatenus privat suffragiis, et communibus Ecclesiae orationibus, et omni usu communi sacrarum rerum vel offi-

ciorum; et in interdicto videtur esse ejusdem rationis prohibitio dicendi, vel audiendi rem sacram, aut divina officia. Alia vero sunt, quæ pertinent ad privationem temporalium commodorum, ut est privatio honoris alicujus, vel suspensio ab officio aut beneficio, quatenus affert temporale commodum vel honorem. Item huc spectat privatio humanæ communicationis, et similia, quæ certe ex suo genere non afferunt incommodum animæ, sed sunt homini molesta. Dico igitur, censuram, quatenus infert prius nocendum, nunquam ferri in puram pœnam delicti commissi, sed semper cum ordine et respectu ad resipiscentiam, juxta illud Pauli, 1 ad Corinth. 5: *Ut spiritus ejus salvus fiat in die Domini.* Et ideo, secluso hoc fine et respectu, non potest censura integra, et quoad totum hunc effectum ferri in puram pœnam delicti commissi; esset enim irrationabilis pœna, quæ imponeretur cum detrimento spiritualium bonorum homini non indigenti tali pœna ad resipiscendum et vitandum majus incommodum. Et hanc censeo esse rationem, ob quam excommunicatio simpliciter dicta non potest pure ferri in pœnam prioris delicti; includit enim magnum spirituale nocendum, quod, per se loquendo, non esset homini imponendum in pœnam, nisi simul esset remedium ad liberandum hominem a contumacia et majori spirituali periculo.

28. *Objectio.* — *Solvitur.* — Dices: si hæc ratio esset efficax, probaret, etiam post trinam monitionem non posse excommunicationem absolute ferri in pœnam contumaciæ, sed semper cum habitudine ad futuram resipiscentiam. Respondeo, verum esse semper excommunicationem includere tacite hunc respectum. Cujus signum est, quia si homo resipiscat et integre obediat Ecclesiæ, statim absolvendus est ab excommunicatione, etiam si aliis pœnis afficiendus sit propter delictum commissum. Est tamen discrimen, nam quando præcessit purum delictum absque ulla contumacia, non videtur esse satis constans Ecclesiæ, an peccator sit in eo statu, in quo indigeat ad resipiscendum tam acerbo remedio. Et ideo absolute excommunicari non potest, sed ad summum sub ea conditione, nisi resipiscat, vel satisfaciat. At vero postquam monitio jam sufficienter facta est et peccator non respuit, sed contumax permanet, jam merito judicatur indigens tali remedio et dignus tali pœna; et ideo absolute excommunicari potest, non tamen pro certo

et definito tempore, sed solum quoadusque resipiscat.

29. Atque eadem fere ratio esse videtur de interdicto, præsertim, ut redundat in communitatem, sive directe feratur in locum, sive in personas; est enim magnum spirituale gravamen, quod interdum etiam innocentibus imponitur propter alienum peccatum, et occasio esse potest spiritualis nocenti, vel saltem impedire spirituale profectum; et ideo sine magna occasione et necessitate spirituali ferri non potest. Quæ necessitas non intervenit, quando delictum jam commissum solum puniendum est, cum aliæ pœnæ sufficientes et proportionatæ non desint, absque hujusmodi Ecclesiæ incommodis. Igitur sub ea tantum ratione imponendum non est, sed solum ad comprimendam contumaciam seu ad defendendum innocentem vel tuendam Ecclesiasticam dignitatem contra inobedientem et rebellem judicem, vel in similibus casibus, ut etiam usus Ecclesiæ declarat. Denique idem est de suspensione, proportionem servata, quatenus interdum etiam privat his bonis, quæ ad bonum animæ conferunt. Est enim tunc eadem ratio, et ita quoad hoc æquiparantur hæc censuræ in cap. Reprehensibilis, de Appellat., et cap. 4 de Sententia excom., in 6, et sæpe alias.

30. *Censura, ut affert privationem, quæ non inducit spirituale detrimentum, potest ferri in puram vindictam.* — At vero quantum ad privationem temporalium commodorum vel etiam quantum ad aliquam spirituales privationem, quæ per se non afferat spirituale detrimentum vel obstaculum, ferri possunt hujusmodi pœnæ in puram vindictam commissi delicti, non spectata quacumque resipiscentia vel satisfactione pro peccatis. Et hoc probant, tum illa ratio ultima, ad quam respondemus, tum etiam multa jura, quæ paulo antea interpretati sumus, tum etiam nonnulla alia, quibus disputatione præcedenti probavimus suspensionem interdum ferri in puram pœnam delicti commissi, tum denique usus Ecclesiæ. Sæpe enim videmus clericos, qui deliquerunt, quantumvis resipiscant vel pœnitentiam agant, suspendi ab officio vel beneficio pro aliquo tempore, quia illa privatio solum censetur esse cujusdam temporalis commodi vel honoris; et quamvis ex ea parte, qua privat spirituali ministerio, præsertim sacrificii Missæ, videatur impedire aliquem spirituales fructum, tamen et id est per accidens, quia non sub ea ratione fertur, et non

est necessarium; nam ille fructus potest aliunde suppleri, tum per obedientiam et humilitatem sustinendi illam pœnam, tum etiam per alios spirituales actus, qui interim exerceri possunt.

31. Sicut etiam in exemplo supra posito, quo aliquis in pœnam delicti arcetur ab usu Eucharistiæ pro aliquo tempore, talis pœna non censetur afferre secum spirituale detrimentum, quia illamet abstinentia divini alimenti, cum reverentia et humilitate suscepta, solet esse valde utilis peccatori, præsertim ad breve tempus, quale semper est illud, quod canon vel superior præscribit, quando absolute fert hanc pœnam pro delicto commissio. Atque ad hunc modum judicandum est de aliis privationibus seu incommodis, quasi partialibus, quæ in censuris includuntur. Et quando hoc modo, seu quasi ex parte tantum imponuntur, non habent propriam et absolutam rationem censuræ; et ideo absolute negamus censuras ferri in puram pœnam delicti commissi, quamvis non negemus aliquid censuræ seu quod alioqui ferri posset per modum censuræ, illo modo imponi posse. Et quoad hoc, priorem sententiam probamus, limitando seu explicando posteriorem.

SECTIO VI.

Utrum censura per legem, vel sententiam generalem lata, ob defectum justæ causæ nulla sit, vel tantum injusta, et quo modo inter se hæc differant.

1. Quod, deficiente causa justa, censura quoque injusta sit, per se notum videtur, quia injustum est, quemquam sine causa damnare; ergo et sine causa justa ac sufficiente, cum ratio justitiæ in æquitate posita sit. Difficultas vero est, an hujusmodi censura, lata per injustam sententiam vel legem, valida sit aliquo modo, ita ut ad aliquid in conscientia obliget. In qua re communiter existimantur Canonistæ et Theologi omnino contrarias habere sententias, Canonistis asserentibus talem censuram esse validam, ideoque timendam et observandam, donec per absolutionem tollatur; Theologis vero contra asserentibus, talem censuram nullam esse; ideoque, per se loquendo, in conscientia ad nihil obligare, sed solum ex accidente, quantum ad vitandum scandalum necessarium fuerit. Verumtamen, si recte omnia distinguantur, et auctorum dicta expendantur diligenter, non opinor esse inter eos magnam diversitatem opinionum. Ut ergo rem explicemus, dicamus prius de

censura lata per legem, sive statutum, aut præceptum superioris tam generale quam speciale; de his enim omnibus eadem est ratio; postea vero dicemus de censura lata per sententiam seu condemnationem judicis. Et, quamvis hoc loco præcipue agamus de justitia vel nullitate censuræ ex parte causæ, propter quam fertur, consequenter vero explicabimus omnes causas nullitatis et omnes modos injustitiæ, qui in præsentem intervenire possunt; nam hæc connexa sunt, neque unum sine aliis exacte potest explicari.

Regula generalis pro obligatione censuræ.

2. Quod ergo attinet ad censuram latam per legem, sit hæc prima regula certa et indubitata. Quotiescumque lex vel propter iniquitatem nulla est, vel propter aliam causam actu non obligat, censura per talem legem lata nulla est seu de facto non incurritur. In hac regula formaliter sumpta, nulla est diversitas opinionum, licet fortasse in explicandis causis nullitatis legis esse possit. Sed hoc posterius non proprie ad hunc locum, sed ad materiam de Legibus spectat. Probatur ergo assertio posita, tum quia accessorium sequitur naturam principalis; hæc autem censura est quid accessorium et secundarium in tali lege; ergo, si lex quoad suum principalem actum præcipiendi vel prohibendi nulla est, multo magis quoad secundarium, quod est censura. Tum etiam quia ubi non est vis directiva, non potest esse coerciva, respectu ejusdem actus, quia finis adæquatus virtutis coercivæ et actus ejus, est executio seu actus virtutis directivæ. Sed præceptum, quod est nullum, non habet vim directivam, vel si non obligat, non exercet illam; ergo nec exercere potest vim coercivam, ad quam pertinet censuram inferre. Denique, quia si lex nulla est vel non obligat, prorsus aufertur materia censuræ et omnis coactionis, quia si lex non obligat, nec contumacia, nec inobedientia, vel peccatum in ejus transgressione intervenire potest; ablata autem materia censuræ, nulla potest esse censura, sicut ablata causa adæquata, non potest manere effectus, et ablato objecto, non potest manere actus; ergo censura per talem legem lata nullius momenti est.

3. *Objectioni occurritur.* — Dices, interdum posse esse pure pœnalem legem, quæ habet vim coactivam, non tamen proprie directivam, cum in conscientia non obliget. Respondetur primo, fortasse nullam esse hujusmodi

legem. Nam si quæ sunt alicubi statuta vel constitutiones, quæ solam pœnam inducant, non sunt proprie leges, sed veluti pacta quædam vel conventiones, ut qui hoc fecerit, talem pœnam subeat. Vel certe, si illæ sunt appellandæ leges, aut seipsis et ipso jure obligant ad pœnam solvendam, et illæ jam habent vim directivam, quæ obligant in conscientia, non quidem definite et absolute ad unum actum, sed vel ad hoc disjunctum: *Aut hoc non facias, aut solve hoc*; vel (quod idem est) ad conditionatum actum: *Si hoc feceris, solves illud*. Aut certe, si talis lex non obligat ad pœnam ipso jure, magis obligat judicem ad inferendam talem pœnam, quam alium subditum obliget ad sui observationem, vel ad summum obligat illum ad sustinendam et exequendam talem pœnam, postquam illi injuncta fuerit. Et, quoad hoc tantum habebit rationem legis respectu illius; quæ ideo justa esse potest, quia non imponit illam pœnam proprie, ut pœnam, cum pœna in rigore culpæ respondeat, sed vel ut satisfactionem, aut restitutionem alicujus damni, vel ut moralem quamdam coactionem ad aliquid agendum vel non agendum; aliquando enim potest superior propter bonum commune cogere ad actum, cujus omissio per se sumpta peccatum non esset. Sed de hoc alias.

4. Quod ergo ad præsens attinet, manifestum est, legem præcipientem vel prohibentem sub censura, non posse esse pure pœnalem, quia hæc pœna spiritualis est et gravissima, quæ necessario supponit culpam, et non quamcumque, sed mortalem et cum aliqua contumacia; in transgressione autem legis pure pœnalis, per se non est culpa, nec contumacia, dum quis paratus est sustinere et solve pœnam; imo neque est ibi proprie et rigore inobedientia, cum non intercedat voluntas superioris absolute obligans. Deo autem, *proprie et rigore*, quia interdum lex talis vel constitutio habet vim directivam per modum consilii tantum; et tunc intervenit in ejus transgressione quidam inobedientiæ modus, non ut dicit culpam, sed ut dicit carentiam cujusdam perfectionis obedientiæ, quæ tamen ad propriam censuram non sufficit, ut per se notum est et ex superioribus constat. Est ergo certa et constans dicta regula, quod, si lex nulla est vel actu non obligat, censuram validam non inducit; neque in hoc occurrit difficultas alicujus momenti.

Quibus ex capitibus lex possit esse nulla.

5. *Lex aut est nulla ex defectu jurisdictionis. — Aut ex iniquitate rei præceptæ.* — Tota vero difficultas est in explicando, quando lex adeo sit iniqua, ut sit nulla; vel, si iniqua non sit, unde fieri possit ut non obliget; sed quia hoc, ut dixi, per se spectat ad materiam de legibus, breviter dicendum est, ex duplici capite principali posse legem esse nullam. Primo ex defectu jurisdictionis seu potestatis; nam lex est actus superioris; non est autem superior, qui potestatem aut jurisdictionem ad præcipiendum non habet; actus autem sine potentia esse non potest. Et hæc etiam lex dici potest iniqua, etiamsi in materia æquissima appareat, ratione abusus potestatis, vel potius ratione usurpatae potestatis. Aliud caput est ex parte rei præceptæ, si vel turpis sit, vel communi bono contraria, vel certe prorsus inutilis; tunc enim obligare non potest in conscientia et maxime sub censura.

6. *Quæ injustitia requiratur ad legis nullitatem.* — Solum oportet observare, quando prior defectus non intervenit, quia constat eum qui præcipit, superiorem esse et jurisdictionem habere, ut propter posteriorem defectum lex et censura nulla existimetur, oportere errorem et iniquitatem ejus esse indubitam ac moraliter certam, ita ut res dubia non sit; nam in dubiis parendum est superiori, qui jus præcipiendi habet ac possidet, et ideo conditio ejus melior est, et præterea, quia ad commune bonum hoc omnino expedit. Propter quod idem ego censeo, licet de legis injustitia probabilis sit opinio, aut verisimile judicium sine temeritate formari possit, quia dummodo justitia legis probabilioribus rationibus vel certe æque probabilibus nitatur, id mihi satis esse videtur, ut valida sit; et consequenter, ut obliget et censuram inducat; alioqui cogendi essent superiores ad nunquam præcipiendum, nisi ex certa et evidente cognitione, quod est supra humanam facultatem. Si enim subditis licet ex probabilibus rationibus formare judicium prudens et practicum certum ad operandum, cur non etiam hoc licebit superiori ad ferendam legem et præceptum? Sicut enim cæteri homines non possunt semper habere evidentiam speculativam, et ideo, ne perplexi sint, et humano modo operari valeant, licite applicant ad opus judicium probabile, cum certitudine practica, ita idem modus operandi necessarius est su-

periori, qui homo etiam est; alioqui sæpe esset perplexus et multa incommoda communi bono ex ejus regimine sequerentur. Quod si ipse juste et recte ita præcipit, alii certe obedire tenentur; alioqui esset bellum justum ex utraque parte, et respublica gubernari non posset.

7. *Objectioni satisfi.* — Quod si quis objiciat commune dogma Theologorum, unumquemque operari posse juxta suam opinionem probabilem. Dicendum est, illud esse intelligendum de opinione practice probabili, id est, in ordine ad opus, et non in sola speculatione; in præsentem autem, licet possit esse utrinque controversia probabilis, an hoc, quod præcipitur, justum sit, necne, tamen posita lege, jam non est probabile, quin oppositum malum sit, quia non est probabile, quin hæc lex sic lata valida sit et justa. Vel certe dici etiam potest, illud axioma intelligi in causa pari; hic autem in hoc est imparitas, quod jus et potestas superioris præeminet, semperque præferri debet. Dixi autem: *Dummodo justitia legis saltem æque probabilibus rationibus nitatur*; nam, si oppositum sit manifeste probabilius, etiam est valde probabile subditos posse se excusare ab observantia talis legis. Sed non possumus hic latius hoc prosequi; satis ergo nunc sit definire, ita esse de valore censuræ, sicut de valore legis judicandum.

8. *Quibus ex capitibus lex justa possit non obligare.* — Supposita tamen justitia legis ex dictis duobus capitibus, ex duobus aliis potest contingere, quod lex non obliget, scilicet, quia non est sufficienter promulgata, vel quia non est acceptata, seu usu recepta, seu (quod perinde est) quia jam est abrogata, tacite vel expresse superiore consentiente, quæ omnia longam postulant explicationem, scilicet qualis promulgatio necessaria sit, quæ item acceptatio sufficiat, vel requiratur, vel quæ resistentia aut consuetudo contraria sufficiat ad impediendam vel tollendam obligationem legis; hæc autem omnia in propriam materiam remittere necessarium est, ne ordinem pervertendo, omnia confundamus et in infinitum abeamus.

9. *Quæ ignorantia aut impedimentum excuset a censura.* — Statim vero surgebat difficultas; nam concurrentibus his omnibus conditionibus generalibus, necessariis ad valorem et obligationem legis, fieri potest, ut in particulari ignoretur, et tunc lex nihilominus obligabit, et tamen censura non incurretur. Sed, quia de ignorantia dicturi sumus sectione

sequenti, nunc breviter dicitur, si ignorantia sit invincibilis totius legis, tunc ita reputari ac si respectu talis hominis non fuisset promulgata, quantum ad hunc effectum impediendi censuram, quia omnino excusat a culpa, sive in rigore dicatur non obligari, sive tantum excusari; quod parum nunc refert. Idemque dicendum est de quocumque alio justo impedimento, quod excuset hominem ab obligatione talis præcepti; nam quoties excusat a culpa, excusat etiam a censura legis. In quo etiam non potest esse controversia, præsertim quamdiu sententia judicis, etiam declaratoria, non intercessit, quia tunc neque in interno foro quispiam subjacet censuræ, cum revera culpam non commiserit, neque quoad Deum ligatus sit, neque in foro exteriori, cum etiam in eo non sit condemnatus. Unde neque quoad se, neque quoad alios abstinere tenetur, quamvis scandalum semper vitandum sit. At, si ignorantia sit culpabilis, vel non de tota lege, sed tantum de censura, insurgunt aliæ difficultates inferius tractandæ.

Ut censura valida sit, debere legem esse justam, quoad proportionem censuræ cum legis materia.

10. Secundo dicendum est, ut censura lata per legem valida sit, non satis esse legem esse honestam et justam quoad id quod præcipit vel prohibet, sed etiam quoad proportionem censuræ cum materia talis præcepti. Declaratur et probatur primo ratione generali, quia hujusmodi lex, et in universum lex omnis, quæ præcipit, et imponit pœnam transgressori, duo facit; ergo, ut sit simpliciter justa, in utroque debet servare æquitatem, nam bonum ex integra causa; ergo non tantum debet servare æquitatem in eo quod præcipit, sed etiam in pœna quam imponit, scilicet, ut sit proportionata delicto; nam si pro re levi gravem pœnam imponat, quoad eam partem injusta erit, etiamsi quoad alteram, rem justam præcipiat. Atque ita in præsentem, si materia præcepti levis sit, ita ut ejus transgressio non excedat culpam venialem, et illi adjungatur censura major seu gravis, valida non erit, quia non habet materiam sufficientem, in qua fundetur. Et ideo dicunt communiter Doctores, si aliquando adjungatur hujusmodi censuræ his levioribus præceptis, illas non esse veras, sed comminatorias, et ad terrorem. Et in superioribus diximus earum usum nobis non probari, quia sinceram non